

Tanítványok vagyunk

A Magyarországi Evangélikus Egyház tematikus évekkal készül 2017 ünnepére, a reformáció indulásának 500. évfordulójára. A tematika meghatározásában nemcsak a reformáció – elsősorban idehaza kiemelkedően – fontos vívmányait szeretnénk ünnepelni, hanem keressük a jövőbe mutatót, a korszerűt, a kortársat is.

Az idei év tematikája: *Reformáció és oktatás*. Szlogenje: *Tanítványok vagyunk*.

Itt természetesen az egykor méltán nagy hírű evangélikus oktatáson túl kereszténységünk „tanítványlétéről” is üzenünk: tanárokról, mesterekről és a Mesterről.

A Credo körkérdést tett közzé a témában. Mit jelent a tanítványság Önnek? Ki mester, és ki tanítvány? Ki az Ön mestere – kinek a mestere Ön? Mit gondol a mesterek felelősségéről? Mi a tanítványi lét felelőssége? Az alábbiakban huszonehárom megközelítést olvashatnak.

Mester és tanítvány

Nem könnyű felelni erre a kérdésre, hiszen oly sok ember hatása alatt formálódunk gyermekkorunktól fogva talán egészen halálunkig. Eközben pedig mi magunk is hatással lehetünk másokra, nemcsak a nálunk fiatalabbakra, hanem akár az idősebbekre is. Egyszerre lehetünk tanítványok és mesterek. De vajon azok vagyunk-e?

Tanítványnak lenni talán azt jelenti, hogy megpróbáljuk követni a Mestert. Mester pedig az, aki szilárd értékrendje birtokában, élete példájával irányt tud mutatni a helyes döntések meghozatalára; aki megtanít gondolkodni, kérdéseket feltenni, és segít megtalálni a lehetséges válaszokat. Segít felismerni hivatásunkat: mi végre vagyunk e világban? Ráirányítja a figyelmet az igazságra. A Mester követendő példát mutat. A tanítványi létet pedig keresés és nyitottság jellemezheti, elfogadása és követése a Mester által képviselt értékeknek, és a hűség: hűnek maradni a Mester értékeihez.

Jó, ha az ember szüleit, tanárait, lelkipásztorait, házastársát példaképnek tekintheti. Ők tanítottak meg a szellemiek, a tudás értékére, az Istennel való állandó párbeszéd, az imádság fontosságára, ébresztettek rá a teremtett világ szépségére, a közösséghez tartozás megerősítő érzésére, a munkában való igényességre, a minőség fontosságára, a céljainkért való küzdeni tudásra, a szolgáló szeretetre, a hűségre és a felelősségvállalásra az élet minden területén: házasságban, gyermeknevelésben, hivatásban, tanulásban és tanításban, a tudomány és a közösség, a másik ember szolgálatában, az elkötelezettségben.

Igazi mesterem, tanárként és emberként példaképem, aki élete utolsó éveiben közel engedett magához, s máig erőterében tart: Bálint Sándor. Visszatekintve gondviselészerű, hogyan formálódott a kapcsolatunk. Halála után

szegedi tanszékére kerülhettem. Ez életem legnagyobb ajándéka. De talán legnagyobb terhe is abban az értelemben, hogy felelősséggel vállalandó feladatot jelent, folytatni azt a munkát, amit ő megkezdett, Szegedet ismét a vallási néprajz jegyzett központjává tenni. Bálint Sándorban egy személyben megvolt mindaz a követendő érték, amit szüleimtől, tanáraimtól megkaptam.

Ha visszagondolok, fiatalemberként talán egyfajta derűje, nyitottsága, magabiztos és hatalmas tudása fogott meg. Idősödvén pedig látni és felismerni vélem mindazt, ami ezt az erőteret megformálta: erős hitét, rendíthetetlen bizalmát a minket szerető, irgalmas Istenben. Olvasva a naplójából összeállított *Breviárium* gondolatait, azt mondhatom: Istenben élt. Megrendítőek egy-egy év végén leírt bejegyzései: ahogyan a maga mögött hagyott évet s benne magát, tetteit Istenhez mérte; ahogy felismerte, bár a Teremtő nehéz terheket rakott a vállára, hordozásához is adott erőt; hogy az élet ajándék, amiért felelősséggel tartozunk az Ajándékozónak. Az ajándékkal együtt feladatot is kaptunk. Ez pedig nem az önmegvalósítás, hanem a másik ember szolgálata: „az én másokért adatott” – írta. Helytállás a hivatásokban: férjként, apaként, kutatóként, pedagógusként, keresztény emberként. Bálint Sándor élete és munkássága egyfajta tükör, amelyben meg lehet nézni és meg lehet mérni az ember tetteit. S el lehet gondolkodni, vajon ő így csinálta volna-e. Boldoggá avatása folyamatban van. Hamarosan „hivatalosan” is mesternek tekinthetjük.

Megrendül az ember, amikor saját életében is találkozik azzal a felelősséggel, hogy maga is mesterré válik. Amikor kiderül, hogy órái hatására keresztelkednek meg tanítványai, s lesznek igazság- és istenkeresővé. Amikor tetteitől mások élete és sorsának alakulása függ.

Ez a felelősségtudat ösztönzi az embert arra, hogy feladatainak vállalásában a másik embert, a közösséget, szülőföldjét szolgálja. Ez kötelességünk. Így találhatom meg életem célját és értelmét, saját üdvözülésemet, mert: „*Nem jut be mindenki a mennyek országába, aki mondja nekem: Uram, Uram! Csak az, aki teljesíti mennyei Atyám akaratát.*” (Mt 7,21) Ez pedig a másokat szolgáló, tevékeny szeretet. Közvetítője pedig a legnagyobb Mester, Jézus Krisztus.

Barna Gábor néprajzkutató, egyetemi tanár

Tanítványok vagyunk

Életem legnagyobb része iskolához, iskolákhoz kötődik. Kezdetben tanulóként, majd művészeti tevékenységgel párhuzamosan több mint negyven éven át tanárként működtem.

Tanárságom során megtapasztaltam, hogy az ember személyiségét, életét a gének általi meghatározottság mellett a családi környezet határozza meg leginkább, az iskola csak kisebb mértékben tud ezen változtatni, jó esetben segíti a személyiség kibontakozását, rosszabb esetben elnyomó intézményként frusztrációk forrásává válik. Nem vagyok azonban olyan végletesen pesszimista a pedagógia hatását illetően, mint Richard Feynman Nobel-díjas fizikus, aki egyetemi tanári tapasztalatait állítólag így foglalta össze: „A pedagógia csak ott hatásos, ahol nincs is rá szükség.” (Ezt a vizsgáztatások szomorú tapasztalataira alapozta: ugyanis az előadásaira járók csupán egészen kis hányadánál látta eredményesnek tanításait.)

Én szerencsésebb voltam, mert egyetemi tanári állásom mellett továbbra is folytattam a művészeti középiskolában tanári munkámat. A középiskolás korosztály pedig alapvetően különbözik a felnőtt egyetemistákétól. Ők éppen alakulóban vannak, és egy tanár, aki nem egyszerűen csak tanít, hanem nevel, törődik a diákok személyes sorsával, segíti őket, legfőképp igyekszik felkelteni érdeklődésüket a világ dolgai iránt, vagyis kedvet csinálni az élethez, annak jó esélye van, hogy tanárrá válik (és nem csupán oktatóvá, kiképzővé).

A mester szót szándékosan kerülöm, mert a mesterek kora szerintem már lejárt. A mester–tanítvány fogalompár ugyanis alá-fölé rendeltségi viszonyt sugall. A mester, aki mindent jobban tud, sőt hitünk szerint csak ő tudja a „tutit”, számomra a mindennapi életben már nem működik. Sokan sokfélét tudunk, van, aki ebben jobb, van, aki abban.

Tanári pályám során gyakran tapasztaltam, hogy nem művészi teljesítménnyel vagy az övékénel nagyobb tudással, több tapasztalattal vívtam ki tanulóim elismerését, hanem azzal, hogy törődtem velük, ha azt érezték, hogy fontosak számomra. Persze a diák–tanár viszony egy iskolában akkor sem szimmetrikus, ha nem tekintjük a tanárt a diákok feljebbvalójának (ha az erőszakmentes kommunikáció hívei vagyunk). A tanár ugyanis felelős a rábízott tanítványokért, míg ez fordítva nem így van. A tanár dolga, hogy tapasztaltabb és – bizonyos dolgokban – nagyobb tudású, felelősségteljes emberként segítse a tanítványokat. Számomra a tanári pálya elsősorban nem a tanítványok hálás szeretete miatt volt vonzó, hanem attól, hogy éreztem: magam is tanulok, tanítványaimmal kölcsönösen csiszoljuk egymást.

Azt gondolom, mindannyian tanítványok vagyunk, de „mesterré”, példaképpé, meghatározó hatással bíró, formáló tanárrá csak kevesen válnak közülünk. Érzésem szerint már a mesterválasztás is belsőleg meghatározott. Lehetnek „hivataltól kirendelt” tanáraink, de egyáltalán nem biztos, hogy ők lesznek a mestereink, hogy ők formálnak bennünket. 2008-ban székesfehérvári kiállításomon egy képinstallációval adóztam annak a tizenkét nőnek és egy férfinak, akik a legnagyobb hatással voltak rám életem során, akik segítettek magamra találni. Közülük csak egy volt hivatásos tanító ember.

Bodóczy István képzőművész, tanár

Ellenpélda

A legfontosabb mestereim a saját diákjaim voltak. Ha nem lennék mentor, már régen megöregedtem, betokosodtam volna, és az agyam is elzsirosodott volna. Ez szerencsére nem így van. Ezt a fiatal diákjaim állandóan friss kérdéseinek, ellentmondásának, „pizskálódásának” köszönhetem. Hadd mondjak egy ellenpéldát is erre. Van már vagy 15 éve, hogy megérkezett az első indiai PhD-hallgatóm (aki azóta már professzor Hyderabadban). Elvégezte az első kísérletét. Hozza az eredményt: „Tisztelt Professor Úr (kitartó próbálkozásaim ellenére akkor még nem tudtam rászoktatni a »Kedves Péter«-re), íme, az eredményeim. A méréseim nyilvánvalóan hibásak, mert ellentmondanak a Professor Úr hipotézisének.” „Hogyan gondolhatod ezt? – válaszolom neki. – A feltételezésem volt nyilvánvaló marhaság, mert ellentmondanak neki az eredményeid!” Mindenki addig és csak addig lehet kicsi vagy nagyobb mester, ameddig a saját értékeit önmagában, belül megérzi, és nincsen szüksége arra, hogy ezeket az értékeket mások kívülről visszaigazolják. A benső mérce szilárdsága, az igazi önelfogadás a Jóistennel való legbensőbb kapcsolat szilárdságából és mély megéléséből fakad.

A jó mester, a mentor a tanítványainak nemcsak egy dimenzióját, egy egyetemi oktató esetében a szakmai énjét, tudományát látja, hanem az egész egyéniségét. Amellett, hogy magas szintű szakmai háttérrel ad, egy jó mentor átsegíti a tanítványait a nehéz emberi helyzeteken is. Ezenkívül olyan emberekkel és helyzetekkel ismer-teti meg őket, akikkel, amelyekkel sosem találkoztak volna maguktól. A legfontosabb azonban az az értékrend, amit a mentor adni tud. Ez sokkal több, mint a szakmai háttér. Ha ez nincsen, a mentor nem jó mentor. Mindez nagyon nagy feladatnak tűnik. Mégsem az. Egyetlen dolgot igényel igazán: száz százalékos jelenlétet. Ha Istennel

áthatott egyéniségünk teljes egészével ott vagyunk abban a beszélgetésben, amelyet a mentoráltunkkal folytatunk, akkor akár öt perc annyit fog érni, mint másnak máshol egy teljes év. A dolog még ennél is egyszerűbb. Ugyanis beszélgetni sem okvetlenül kell. Elég az, amit Kopp Mária mondott akkor, amikor a Semmelweis Egyetemen elindítottuk a tehetségprogramot, és tudós professzortársaim aggódni kezdtek, hogy mint mentor hogyan is fogják tudni kezelni a mentoráltjaik lelki problémáit, ha egyszer nincsen ehhez szakképesítésük. Kopp Mária ekkor csendesesen megszólalt: „Kollégák, ez igen egyszerű. Csak meg kell hallgatni őket. Ennyi elég.” Ennyi tényleg elég – ha a közös hallgatásban Isten is jelen van.

Csermely Péter biokémikus, hálózatkutató

Tanítóim

Aki nem táplálja megfelelően a testét, lesóványodik, elgyengül, könnyen megbetegszik, meg is halhat. Az, aki a lelkét nem táplálja, ugyanígy jár, csak a tünetek és következmények nem mutatkoznak olyan hamar.

Lelki táplálékunkhoz közvetve a másik emberrel való kapcsolatunkban juthatunk. Így táplálta (hét testvéremmel együtt) lelkemet édesapám, édesanyám, amikor megtanítottak arra, hogy ne essek mindjárt neki az ennivalónak (előbb imádkozzunk), hogy osztolni kell a többivel, hogy nekem is van feladatom a családi munkamegosztásban, s ahogy nagybacska gyerek lettem, arra is, hogy ki lehet bírni fél-háromnegyed órát csendben, s odafigyelni arra, amit beszélnek.

Az, amiről beszéltek, amiből idéztek, a Biblia volt, amely minden vasárnap ebéd után előkerült, s a napi részt felolvasva igyekeztek annak üzenetét közvetíteni számunkra, figyelembe véve persze, mit érthetünk meg belőle. „Visszakérdezés” soha nem volt, azt sem várták el, hogy egyetértsünk, nem állítottak olyan, a gyermek lelkének korai erőpróba elé, hogy válasszunk. Csak elmondták, hogy ők mit hisznek, hallhattuk őket imádkozni, előttünk volt szerény, alázatos, önfeláldozó életük, éreztük szeretetüket. S így tanultuk meg, hogy lelki táplálékhoz közvetlenül is hozzájuthatunk: a Bibliából, hogy közvetlenül is szólhatunk Istenhez: imával. S lassanként így világosodott meg számunkra, hogy az emberi testben értünk élt és szenvedett Istenfiú, Jézus Krisztus hagyta ránk a másik emberrel való közösséget, a gyülekezetet, s az Atya és a Fiú együtt a gyülekezet hozzájuk vezérlő eszközeit, a Bibliát és az imádságot.

Minthogy mindez nem volt kényszer, csak szokásrendje egy olyan családnak, melyben jó volt élni, nem utasítottuk el, hanem elfogadtuk szokásként, s egyúttal sok ismerethez jutottunk, aminek külön jelentősége volt egy olyan korszakban, amikor pedagógusgyerekeknek tilos volt hittanra járni. Nem volt ez tudatosult hit, de nagyon jó alap a későbbiekhez.

A döntő fordulatot számomra a serdülőkor hozta, amikor, mint a kamaszok általában, kritikus lettem, mindenben kételkedtem, s kinyílt a szemem a lányokra.

Két tapasztalat volt döntő az életemben.

Az egyik az, hogy szüleim változatlanul szerettek minden balgaságom ellenére; ezt onnét tudhattam legjobban, hogy mindig volt idejük szóba állni velem, érdekelte őket életem minden dolga, s szemmel láthatólag szolidárisak voltak velem, ha bajba kerültem. De azt is nyilvánvalóvá tették: miben kell alkalmazkodnom hozzájuk és a többiekhez, míg ők tartanak el. Bár sok szülő követné példájukat ma is!

A másik viszont az volt, hogy akkortájt jöttem rá: mindannyiunkért, értem is, rendszeresen imádkoznak, s

imádságuk velem van, amikor dolgaim eldőlnék. Így jutottam be az egyetemre is, értelmiségi gyerekként fellebbezéssel, s így találtam rá feleségemre is, több mint ötven évvel ezelőtt. Ez utóbbi különösen emlékezetes számomra, hiszen előtte én is csapongtam eleget, sok szép lány volt az egyetemen. Édesanyám sokszor mondta, mikor erről beszámoltam (mert megszoktuk, hogy mindenről beszámoljunk), hogy meg kellene állapodnom már, ezért fog imádkozni. Nem sokkal ezután – önmagam és talán majdani feleségem legnagyobb meglepetésére is – egy hónapos ismeretség után megkértem a kezét annak a lánynak, akivel édesapám egykori diákbibliai körének egyik tagja révén ismerkedtem meg.

Ezekben az években váltam rendszeres bibliaolvasóvá, s maradtam az a mai napig. S ahogy fölébredt érdeklődésem a Biblia iránt, ahogy tudatosult bennem a hit, úgy fogadtam el egyre inkább szüleim bibliaolvasó gyakorlatát, s magyarázataik nyomán meggyőződtem annak helyes voltáról és szükségességéről.

Szüleim mindketten a 20. századi magyar pedagógia legnagyobb tudósának, Karácsony Sándornak a tanítványai voltak, édesapámnak gimnáziumban ő volt az osztályfőnöke, s barátok lettek egy életre, hiszen Karácsony Sándor nevelő és növendék tartós közösséget tartotta a nevelés egyedül elfogadható eredményének. Karácsony Sándor azonban nemcsak tudós és pedagógus volt, hanem vallásos életünk megújítója is, aki népünk egyedüli és igazi életlehetőségét az egyetemes lelki ébredésben látta, s írásaiban, bibliaolvasó-zsoltáréneklő gyakorlatában megkerülhetetlen elméleti és gyakorlati örökséget hagyott a magyar református egyházra. Szüleink felénk is ezt közvetítették.

Közvetve Karácsony Sándor, közvetlenül áldott emlékezetű szüleim tanítványaként több mint ötven éve olvasom naponta a Bibliát. S egyre világosabb előttem, hogy ez azért szükséges, mert ha nem találkozunk naponta az Ó- és Újtestamentum igazságaival, naponta tévelyedhetünk el, s kerülhetünk olyan útra, amely távolabb vezet Istentől, azaz a másik embertől, családunktól, embertársainktól, s válunk egyre inkább önmagunk rabszolgájává. S végső soron ez vezet az emberi társadalom felbomlásához, melynek riasztó jeleivel naponta találkozhatunk.

De azt is egyre tisztábban látom, hogy nincs a Bibliában fölösleges rész, „a teljes írás Istentől ihletett”.

Az ígélet népének története – minden nép Istenhez vezető útjának története, s az egyiptomi szolgaság, kivonulás, visszakíváncozás a húsfoszadék mellé és büntetésül a pusztai vándorlás mindaddig tart, míg méltókká nem válunk saját hazánk elfoglalására. De abban sem tudunk megmaradni, mert emberek vagyunk, nem tudjuk a törvényt betartani. A végtelen sok zsidó király története ennek a hullámvasúton bejárt utunknak a története: engedelmisség – fölemelkedés, engedetlenség – mélybe zuhanás. Mindaddig, míg el nem fogadjuk, hogy Jézus a Krisztus, aki, ha őszintén hisszük, hogy ő a Szabadító, nem néz bűneinkre, s az ő országa polgáraivá fogad, ahol már nem érvényesek az Ószövetség történelmi törvényszerűségei.

Az Újtestamentum megszabadít bűnös ember voltunk tudat alatti félelmeitől. Isten ragyogó, de félelmetes fenség – az embersorsot végsőkéig tartó engedelmisséggel vállaló Megváltó barátként, testvérként ölel bennünket magához, megbékítve az Atyával és embertársainkkal. Krisztus országában másként érvényesül a matematika: minél többfelé osztjuk az enniavalót, annál több marad; megváltoznak egyéb törvényszerűségek is: a víz borrrá változik, a tékozló fiút visszafogadja atyja, a kísértő hatalmát veszti az ima és engedelmisség erejétől. Az evangéliumok, az Apostolok cselekedetei, a levelek pedig szelíden intenek: mindezeket a csodákat ne úgy keressük és véljük megtalálni, mint valami görögüzéses hollywoodi filmjelenetet, hanem ismerjük föl mindennapi életünk Bibliától ihletett eseményeiben. Csoda hát, amikor erőt véve önzésünkön többet vagyunk képesek adni, mint gondoltuk, amikor kitartunk emberek (család, barátok, gyülekezet) és ügyek mellett, amikor munkánkkal dicsőítjük Istent. És amikor mindezt nap mint nap a Bibliához folyamodunk, s naponta hálát is adunk érte.

Heltai Miklós tanár

Életmestereim

Kik voltak a mestereim? Nem tudom, nevezhetem-e őket annak. Tanáraim voltak, egészen kiválóak, hiszen Budapest egyik legjobb gimnáziumába, a Trefortba járhattam. Hogy nagy tudású emberek okítottak, az egy egyetemi gyakorlóiskolában természetes. Mégsem az átadott tárgyi ismeretek maradtak meg a sok-sok év távolából. Nem az elektrolízis, hanem Körner Éva néni kérérelhetetlen szigorúsága és a magától értetődő, kötelező megfelelés. Nem a kromoszómák felépítése, hanem Götz Klári néni utánozhatatlan tartása – no meg, hogy azóta sem használom a „bepótolom” szót, a leredukál, összekomponál és hasonló szószörnyek hallatán pedig kiráz a hideg. Osztályfőnökünk, Németh tanár úr óráiból sem az Aranybullára emlékszem – bocsánat, kedves Juszuf –, hanem arra, hogyan próbált bennünket önuralomra tanítani. Vegyetek egy Sport szeletet, mondta, tegyétek magatok elé, és határozzátok el, hogy legalább két órán át nem eszitek meg! Arról is gyakran mesélt, mennyire fontos, hogy tiszta, rendes környezetben éljünk – ő például naponta porszívózik. Akkoriban kuncogtunk ezeken, és nem értettük, miért nem a történelem tételekről ad elő. Ma már tudom, milyen fontos élettapasztalat volt az, amit átadott nekünk. Magyartanárként, Timár Györgyné figyelt fel arra a képességemre, írói vénámra – így mondta –, aminek a munkámat köszönhetem, amit életem egyik legnagyobb ajándékának – mert nem munkának – érzek. És mindig hálás leszek Vidor Pálné Zsuzsa néninek, a franciatanárnöknek, hogy olyan elegáns, szép kiejtést leshettünk el tőle.

Életmestereim voltak a nagyszüleim, apai nagymamám, akinek a szakácskönyvéből sütök ma is. Nagynéném, aki megtanított varrógépen varrni, és arra, hogyan kell jó krumplilevest főzni. Apám, akitől a határozott kézfogást, nagyapám, akitől az elme edzésének a fontosságát tanultam meg. Nagypapa nyolcvanöt évesen matematikapéldákat oldott meg – csak hogy ki ne jöjjön a gyakorlatból...

Anyámtól kaptam a legtöbbet: megmutatta nekem az öregedés művészetét. Mami soha nem panaszkodott, hogy múlnak az évek, nem terhelte ezzel a környezetét. Csak előre nézett. Egészen idős koráig aktív volt, terveket szőtt. Hetven évesen még idegenvezetőként kísért külföldi csoportokat, nyolcvan elmúlt, amikor legújabb, magánkiadásban megjelent verseskötetéből irodalmi esten olvasott fel. Kíváncsi maradt a világra. Ha kérdeztem, nem fél-e az elmúlástól, azt válaszolta: „Nem. Rábízom magam az Úristenre. Ha meghalok, adjatok egy kispárnát – azon jó mélyen alszom majd...”

Megvarrtam, kihímeztem, a feje alá tettem. Vele alszik már több éve.

Jásdi Beáta újságíró

Tanítványok tanítványa

Tágabb értelemben mindazoknak a tanítványa vagyok, akikről tanulhatok, így tanítványa vagyok tanítványaimnak is, a hozzátartozóimnak is (tanár feleségemtől tanult unokáimig), valamint mindazoknak, akikről bármiféle szellemi segítséget kaptam. Tanítványa voltam megboldogult Gregác Gyula hajléktalan kazánfűtő barátomnak, akivel olvasmányairól beszélgettünk, akitől azt tanultam, hogy a Klubrádiót és a királyi rádiót egyaránt meg kell hallgatni, és a kettőből kell megpróbálni kihallani az igazságot. A tanítványi lét a megajándékozottság állapota, mely felelősséggel jár és továbbadásra kötelez.

Olvasóként, műalkotások befogadójaként több ezer szerző fogadatlan tanítványa lehettem. Ilyen sajátos, egyoldalú, „plátói” tanulótság keretében lettem tanítványává Bulgakovnak, Hessének, József Attilának, Kosztolányinak, Thomas Mann-nak, Ottliknak, Örkénynek, Pilinszkynek, Sánta Ferencnek, Tarkovszkijnek.

Szűkebb értelemben mindazoknak a tanítóimnak és tanárainak vagyok – síríg – tanítványa, akik elemitől egyetemig tanítottak, vagyis – Zsolnai József szavaival – tanulásomban segítettek.

Még szűkebb kört képeznek azok a munkaközösségek, mondhatnám tanműhelyek, melyekben szakmai szocializáció történt, melyekben egymástól tanultunk. A formális műhelyek között ilyen volt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Olvasáskutatási Osztálya és ennek szellemi holdudvara, az Országos Közoktatási Intézet Embertan műhelye, a tehetséges szegény gyerekek felzárkóztatását szolgáló Tudor Alapítvány kuratóriuma, az informálisak között Tomka Miklós vallásszociológiai műhelye, Blanckenstein Miklós tanácsadóinak köre, valamint az egykori hajógyári munkásokból álló és most, harmincöt év elteltével újraeledő baráti kör.

Rengeteget tanulhattam írásaimmal bajlódó („Kamarás, pocsék az értekező prózád!”, korholt a szerkesztők szerkesztője, a Karácsony Sándor-tanítvány Kövendi Dénes, némi eredménnyel) és a körkérdéseket feltevő, újabb írásokra inspiráló szerkesztőktől. Sokat okulhattam azoktól is, akikkel (köztük Örkénnyel, Méreivel és a polihisztor Vekerdyvel) alkalmi rádiósként interjú készítettem, és azoktól is, akiket szociográfusként interjúvoltam.

És persze a mesterek, akik döntő befolyást gyakoroltak pályafutásomra: Nyíri Tamás és Tomka Miklós, akik nélkül nem lehettem volna vallásszociológus, Józsa Péter, aki beavatott a művészetszociológiába, Márkus István, akinek nyomdokait követhettem szociográfusként, Balogh Zoltán és Hankiss Elemér, akik kutatói kreativitásomat serkentették, bátorították, Tanczos Gábor, aki – a nemzeti sorskérdések mellett – felhívta figyelmemet Zsolna Józsefre, aki pedig új fejezetet nyitott nekem, bennem a pedagógikumot illetően. És ők valamennyien emberségből is példát adtak. Szerencsére még élő mestereim is vannak, köztük nők is, nálam jóval fiatalabbak is.

Voltak, vannak lelki tanítómestereim is, az odaátra költözők között például Farkas József, Gyökössy Endre, Nyíri Tamás, Pálos Antal. Vannak lelki tanműhelyek is, ahol egymást neveljük-növeljük hitben és készségben. Ilyen a mi rendetlen rendünk, az OJD (Ordo Joculatorum Dei), melyben lelki tanítómestereim között akad evangélikus lelkész, apáca, katolikus püspök, agnosztikus tudós, istenkereső vallástudós, hívó buszsofőr, lelki betegként is animálni képes klerikus.

És persze a mestereknek Mestere, a názáreti ácsmester és autodidakta rabbi, de mindenekelőtt Isten országa címmel vallási-társadalmi-etikai reformot hirdető karizmatikus mozgalmár. Ő kente föl és küldte hozzám mestereimet, hogy segítségükkel végső soron az ő tanítványává avatódhassak. Köztük többen – metaforikusan bizonyosan, de talán valóságosan is – igazi védő-sugalmazó angyalaim voltak, vannak.

Kamarás István OJD szociológus, akadémikus

Sámli

Bekezdések a tanítványságról

Jézus keresztje a koordináta-rendszer. Jézus mint Megváltó és Mester minden függőleges és vízszintes irányú viszonyulásomat meghatározza.

Mi leszel, ha nagy leszel? Tűzoltó? Katona? Vadakat terelő? Tanító? Feleség? Édesanya? Mi leszek, ha nagy...? Bár lehetnék kicsi! Akkora, hogy egy sámli ülhessek a lábainál. Ez persze nem egy helyben ülés, hanem utazás. Kalandok sora. Találkozások sora. Minden történés, minden helyzet válhat a lábához húzható sámli.

Áldottak mindazok, akik mestereim, akik mestereim voltak. Akikre felnézhettem. Ámbár, ha nem félek a sámlitól, bárkire felnézhetek. Mindenkitől, a legkisebbtől is, a legelesettebbtől is, a magzattól is, a perifériára szorulótlól is – mindenkin keresztül! – tanulhatok. Nem az elsajátítani vágyás, hanem a nyitottság attitűdjével. Leginkább talán a kérdezők, a tanítványaim és a gyerekeim által. A bátor kérdésben mindig ott a szabadság, a gondolat mozgékonyága. Bárcsak sose csapnám le dogmákkal a kérdéseket, hanem tudnám kézen fogni a kérdezőt: gyere, járjuk körül, én így látom, te hogy? Bízom benne, hogy lát. Bízom a világban és Istenben, hogy neki is megmutatja magát! Sőt talán olyasmit is észrevesz, amit én nem. Merjek Éli lenni, hogy ő lehessen Sámuel. Így válik a tanítványság kölcsönös kapcsolattá – és mindkettőnk a Mesterhez kötő kapocsá.

Tanítványnak lenni reményt is jelent: nem vagyok kész. A Mester új teremtésként a képére formál. Persze ez kockázattal jár, mert fájdalmas szembenézést jelent, mert átalakulást hoz, a változtatás kényszerítő erejét. Nincs kényelmes hátradőlés, nincs beszáradó kerékvágás, nincs langyos biztonság, megalvadt szokások, poros félhomály. Van ellenben szellőztetés, felrázás, a függönyök széthúzása, a derék felövezése. Ki kell tennem magamat, a gondolataimat és a hitemet a levegő áramának és a fény erejének. A Léleknek és a Szeretetnek. Hogy nőhessen bennem a készség, a készenlét.

A tanítványság célja nem a tudás megszerzése, nem felhalmozás, gyűjtögetés. Jézus nem ad bizonyítványt. A tanítványság célja a tanítványság, a közösség Vele, a közelség. Persze van tananyag, és lehet növekedés. Egymást szeressétek. Legyetek olyanok, mint a kisgyermek. Legyetek kíváncsiak. Egymásra is. Kérdezzetek. Merjetez kicsik lenni. Merjetez növekedni. Pünkösöd közeleg.

Az oviban gomba volt a jelem. Ma a sámlit választanám.

Kertész Eszter tanár, költő

A Mester

A legmegtisztelőbb megszólításnak a mester szót tartom, amely egyben bölcs tanítót, példaképet, útmutatót és szakmai kiválóságot jelöl. Friedrich Schiller, a nagy német költő írta a *Dal a harangról* című költeményében: „...soll das Werk den Meister loben, / Doch der Segen kommt von oben.” Vagyis: „...a mű dicsérje a mestert, az áldás azonban fentről jön.” A jó mestert a mögötte álló mestermű és a nemes veretű, mives alkotások teszik méltóvá e rangra, ami szakmai tudást és egyben égi kegyelmet jelöl.

A mester megszólítást először a Képzőművészeti Főiskolán hallottam, ahol régi tradíció, hogy a műtermeket vezető tanárokat a növendékek mesternek szólítják. Tanulóéveim alatt a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején egy örült diktatúra félelmektől borzolt éveit élte országunk. Számos kiváló tanárt elbocsátottak, és helyükre politikailag megbízható gyenge alkotókat ültetett a hatalom. Őket elvtársnak vagy tanár elvtársnak szólítottuk, míg Bernáth Aurél, Berény Róbert, Barcsay Jenő vagy Szőnyi István, hogy csak a legismertebbeket említsem, hírnevük és nagy tudásuk miatt érinthetetlenek voltak. Nekik kijárt a mester megszólítás. Mester elvtárs nem létezett.

Szerencsém volt, hogy Bernáth Aurél növendéke lehettem, akitől nemcsak a mesterséget tanultuk, hanem etikára és a műtárgyakról való beszélni és kritikát alkotni tudásra is megtanította növendékeit. Volt, hogy hetekig nem

korrigálta munkámat. Néhány percig figyelte tevékenységemet, s csak annyit mondott, hogy folytasd, és ellépett festőállványomtól. Hagyta, hogy dolgozzam. Máskor viszont, ha nem boldogultam a feladattal, egy teljes délelőttöt munkám analizálásának szentelt. Ilyenkor leült az állványomon álló képenről kissé távolabb. Elefántcsontszipkába helyezve cigarettáját rágyújtott. Elegánsan szabott festőköpenyében magas, imponáló személye inkább egy tudós orvosprofesszorra emlékeztetett, mint a közismert kávéházakban időző bohém festőre. Korrektúrái minden részletre kiterjedtek, szem előtt tartva a kép kompozíciójának összefüggő egységét. Ilyenkor a növendékek letették az ecsetet, és köré gyülekezve hallgatták szabatosan fogalmazott kritikáit. Nemegyszer más osztályokról is benyitottak a hallgatók, és engedélyt kértek korrektúrái meghallgatására. Emberi és művészi kvalitásra tanított. Mester volt, és úr a legnemesebb értelemben, aki a természetelvű festészetet a legnagyobb szakmai tudással tanította. Diplománk megszerzése után is figyelemmel kísérte munkásságunkat, és nehéz pályánk indulásakor mindenben segített, amiben tudott.

Két másik mesteremről: Berény Róbertről és Barcsay Jenőről, későbbi atyai barátomról is szólnom kell. Ők is arról az igazságról tanítottak, ami egyetemes az emberi létünkben és a művészetben. Mesterek voltak, mivel hitelük volt. Hitelüket a mögöttük álló egyéni, nagy kvalitású életművük igazolta.

Kételkedem és óvakodom a tehetségtelen és műveletlen tanároktól, mivel az ő tanításuknak nincs hitele. Néhány kollégámmal jómagam is hallgatója voltam a főiskolán egy-egy ilyen okítónak. A tanítványok éles szemű megfigyelők. Megérik a zavaros szavak gyengeségeit, a szakmai bizonytalanságot, és felláznak a hamis próféták ellen. De az is igaz, hogy számos nagy művész nem rendelkezik pedagógiai képességgel, és nem tudja átadni tudását a tanulni vágyóknak, ami nagy türelmet, odafigyelést, tanári hivatástudatot és felelősséget igényel. Ritka a jó tanítómester. A Bibliából tudjuk, hogy a híres mesterekhez és prófétákhoz messze földről zarándokoltak a hitet kereső tanítványok.

Minden mester egyszer tanítvány volt, aki örökbe kapott a mesterétől tudást, szakmai képességet, a kreativitásra alkotóerőt és hitet. Jézusnak nem volt földi halandó mestere, ő a világmindenség nagy Alkotómesterének volt a tanítványa.

Konok Tamás festő

Beavatás

Már egészen korán kerestem az idős mestereket. De rossz helyen és rosszul. Tudást kerestem náluk. Akkor még nem tudtam, hogy a mester átadhat tudást, de ez még csak oktatás. Az igazi mester az, aki beavat a lét titkába. A beavatás teljes, gyökeres, mindent átfordító végső tapasztalat. Bennünket az iskolában még az életre sem tanítottak, nemhogy beavattak volna bármibe. A hazugságokról nem is beszélve.

Mégis sokszor és sokféle mesterem akadt, úgy, hogy olykor nem is tudtam róluk. De minden mester csak azon a színvonalon nevel, amelyen ő maga áll. Egyik „mesterem” egy velem egykorú valaki volt, egy társadalmon kívüli, de – vagy épp ezért – tökéletesen szabad ember. Sokat „tanultam” tőle, de én más voltam, így számomra nagyrészt elveszett a tanítása. Első festőmesterem, akit már annak lehetett nevezni, tudta, hogy a technikánál többet kell átadni, s kitűnő pedagógusként felmért, helyre tett, de nem vette észre, hogy nem realizálom a tanítását. Pszichológiailag mért föl, de nem ellenőrizte, hogy megértem-e őt.

Találkoztam bölcs emberekkel, akik példát mutathattak volna, de nem válhattak olyan mesterré, akik önzetlennel neveltek volna. A mester ugyanis egyszerre önzetlen és egyszerre követel: nem akar mást, csak hogy a tanítvány kövesse őt. Mindent megad, és cserébe mindent akar. A modern ember számára ez a követelmény sértő. A modern ember nem tud tanítvánnyá válni, mert azt hiszi, szabadságában sértené. A szabadságról fogalma sincs. Ha a mester

nem követeli meg a követését, akkor csak oktat. Ez is több, mint a semmi, mégis kevés. S ha nincs tanítvány, nincs mester sem. Mesterré csak az válhat, akinek van tanítványa. A tanítvány teszi a mestert.

Két jelentős festő mesterem volt. A kettősség nem jó, de mit lehet tenni. Mind a kettő alapvetően fontos számomra. Az első absztrakt, a második figuratív festő. Az egyiknek a végsőig kidolgozott módszere volt, akár a tibeti jóga, a másik inkább a zen mesterekhez hasonlított. Az elsőnek magának is volt jelentős szellemi mestere, így kezdettől fogva nemcsak a festészetről esett szó közöttünk. Neki köszönhetem, hogy tudom, a művészet szellemi kérdés, és végső soron arról szól, tudunk-e létezni, tudunk-e énből Énné válni. Ez a mesterem mindig a létezés centruma felé lökött: szavakkal, elmélettel vagy tettel vagy hallgatással. Kezdetben sokat vitatkoztam vele, a tudatom és öntudatom szokásos önhihtsége, tudatlanságai, korlátoltsága folytán. Holott a mesterem sem „tökéletes” a szó hétköznapi értelmében, de birtokában van a lényeges Tudásnak, annak, ami tényeken, logikán, pszichológián túli. Egyszer beláttam ezt. Talán ekkor kezdődött a beavatás. S hogy befejeződik-e? A mi korunk nem kedvez a tanítványságnak. Meg kell küzdenünk érte, hogy tanítvánnyá váljunk. Hogy mestert találjunk, hogy meg tudjuk különböztetni a hamis gurut a valóditól. De nem hibáztathatunk senkit és semmit.

Találkoztam egy hiteles jogamesterrel is, olyannal, akinek magának is megvilágosodott mestere volt. Régen fontosnak tartották az ilyen „leszármazási láncot”. Valóban fontos, de a legfontosabb, hogy mit realizálunk a tanításból. Egyszer megkérdeztem ezt a joginit (mert női mester volt), hogy felismerhetjük-e azt, aki megvilágosodott. Hosszan hallgatott, nem válaszolt. Aztán elmosolyodott. Akkor megértettem valamit.

Amikor az egyetlen oltárképemet festettem, újabb változásokon mentem keresztül. Nem volt könnyű, szenvedésekkel is járt. Absztrakt festőmesterem szellemi mestere mondta, hogy *nem szeretne mást, csak az Ő lábainál ülni. Egy lenni a tanítványok közül.* Magam is hasonlóan éreztem. Eleddig ebben az időszakban szereztem a legerősebb tanítványi tapasztalatot, de nem állíthatom, hogy átszakadt volna minden gát, és megtörtént volna a teljes beavatás.

Mindennek megvan a rendje. Várni is tudni kell.

Lajta Gábor festő, művészeti író, tanár

Hafó

Magatartáskultúra – Olyan, érett, felnőttiségre törekvő ember tulajdonsága, aki képes (lelki) erőt adni társainak, akivel való találkozásom után erősebbnek érzem magam, de legalább annyi erővel bírok, mint találkozásunk elején.

1961 nyarán édesapámmal Budapesten, a Deák téri evangélikus templom udvarán álltunk, a két akácfa eget tartó oszlopai alatt. Miközben a körfolyosókat szemléltem, édesapám megszólalt:

– Fiam, mától önálló ifjú vagy, távol a szülői háztól. Ezentúl ha *lelkierőre* vágysz, ha *szellemi társ* hiányát érzed, ha *a mindennapi kenyered* elfogyna, csak állj meg itt, ezen a helyen, és kiáltsd el magad: „Hafó!” Akkor kijön egy ember, bemutatkozol, hogy te vagy a presbiter Pista bácsi fia Szekszárdról, és attól kezdve olyan biztonságban érezheted magad, mintha velem találkoztál volna. Isten áldjon, fiam, önálló életed kezdetén.

Akkor, tizennyolc évesen, önbizalomhiánnyal vegyes végtelen önbizalommal vágtam neki *a tékozló fiú útja felfedezésének*. A hatodik évben, a marxista esztétika-filozófia tanulmányozása döböntett rá, hogy nem keresztény édesapám az idealista, hanem a materialisták. Azóta vallom magam *realista, Jézus-követő, egyistenhívő* magyar embernek. Ugyanakkor talált rám negyvenhét esztendeje hűségem, gyerekeink édesanyja, alkotótársam,

Ildikó, a Döbrenteyek közül. Családjá kérésére katolikus szertartás keretében kötöttünk szövetséget, protestáns szüleim és Hafó ökumenikus bólogatása közben.

1969-ben meghalt első kisfiunk, Domokos, megkeresztelni sem maradt időnk.

Majd' tíz esztendei kínlás jutalmaként 1978-ban született kölcsönajándékba egészséges leánygyermekünk, Dóra, aki már háromévesen együtt betlehemezett a Deák téren Zelma néni lelki-szellemi biztonságot sugárzó kisközösségében. 2014-ben ugyanitt kereszteltük harmadik unokánkat is, Violát.

„Hafó!” – mondtam ki mindahányszor a jelszót, és mindig mindenben számíthattam a Deák téri gyülekezet legendás hírű, tudós lelkipásztorára és szolgatársaira, Pintér Karcsi bácsira, Zászkaliczky Péterre, később az ifjú Cselovszky Ferencre.

1982-ben Hafó keresztelte Márton fiunkat. Mennyországi pillanat.

1983-ban Hafó temette el Marcikát. Hogy lehet ezt elviselni, Uram?!

Háromesztendei földi pokoljárás után – magamat tekintve elsődleges kísérleti alannak – *az emberi viselkedés kutatásával* kezdtem foglalkozni. Alapvetésem az volt, hogy ösztönlénynek születünk (ez az ökológikus viselkedési fázis), észlénnyé kevesebben válunk (ez az ökonomikus viselkedési fázis), a *társaslénységre* azonban csak törekedhetünk (ez az ökumenikus viselkedési fázis). Ösztönlényünket és észlényünket ugyanis *társaslényünk* őrizheti, hogy napról napra elviselhetőbbé váljunk mind magunk, mind szűkebb-tágabb környezetünk számára. Magatartás-kultúra-vizsgálódásaimban egyik meghatározó mecénásom és inspiráló opponensem mindmáig az ökumenikus gondolkodás hazai apostola, dr. Hafenscher Károly.

1998-ban Hafó Károly bátyám temette el a szüleimet.

Csak akkor, édeszüleim halála évében értettem meg, hogy én már tizennyolc évesen megkaptam az örökségemet, *biztonságérzet* formájában. Készpénzt, ingó-ingatlant nem hagytak ránk, csak egy szolgáló embert, aki mögött egy élő gyülekezet, befogadni kész közösség inspiráló biztonsága várt. Ennek a *lelki, szellemi örökségnek* a kifogyhatatlan kama-tait kívántam megosztani Önökkel immár többedik alkalommal, hálás tanítványként, a *mindennapi kenyér* jegyében.

Levente Péter önképző társaslény

Zelma

„Egyszer azt mondták neki: – Tanítványod keresett.

Mire azt felelte: – Ezt a szót, hogy tanítvány, a magam számára szeretném fenntartani.”

Hamvas Béla: *Unicornis*

Zelma néni – fogalom a családban, a barátok közt és igazából a Deák tér vagy a hittudományi egyetem révén őt ismerők számomra nem is felmérhető köre számára.

Tanítványnak lenni – főképp efféle, biblikus nyelvezetre is azonnal asszociáló nyelvi-olvasói közösségben – merész állítás. Nem is merem kimondani. De hogy Zelma tanított, és én tanultam, azt igen. Valamennyit. Merthogy mennyire nem eleget, még mennyi mindent lehetett volna, azt egy ideje már egyre erősebben érzem.

Zelma néni gyerekbibliakörébe való bekerülésem még az eszmélésem előtt történt, legalábbis nincs róla „első” emlékem, mint ahogy az embernek nincs ilyenje többnyire szülőkről, nagyszülőkről sem. Zelma néni ott van az

életemben a kezdetektől fogva a Deák téri kisszoba világosra lakkozott pici gyerekasztalkái fölé magasodva, már akkor is rövid, hófehér hajával.

Hogy mit és hogyan tanított a Deák téri „kisgyébékától” fogva nagygyébékán és a szerdai ifjúsági órákon, a munkatársi órákon (GYBK-munkánkra való felkészítés gyanánt), aztán az évek, sőt lassan évtizedek óta változó intenzitással, de működő „Zelma-körökön”, azt meg sem próbálom összefoglalni. Nemcsak terjedelmi okokból lenne bajos vállalkozás, de azt hiszem, sem tartalmi gazdagságában, sem általánosabb, intellektuális-érzelmi-személyiségformáló hatását tekintve sem lennék képes szabatos mondatokba önteni, mit kaptam (kaptunk) tőle, én magam az életem elmúlt több mint négy évtizede alatt. Lehet persze neveket, akár irányzatokat említeni – Paul Tillich, történelmi Jézus-kutatás Staufferrel, Heinz Zahrnt, Dorothee Sölle vagy új felfedezettje, Jan Assmann, akinek az egyiptomi monoteizmusról szóló elméletét a betegágyon is kigyúlt tekintettel meséli. De mindez csak néhány példa, nem biztos, hogy illusztrálja azt az egészet, azt az emberi és lelkeszi, tanári és tudó-emberi magatartást, amit Zelma személyisége sugároz: a tudás, az Isten-ügy szenvedélyes és feltétel nélküli szeretetét (ami végső soron az a „zsák” sokunk számára, amelyben nemcsak teológia, történelem, filozófia, művészetek és irodalom van benne, hanem minden egyéb is).

Az ember nem tudja összegezni, s legtöbbször meg sem próbálja, mit kapott egy olyan valakitől, aki ilyen hosszú időn át fontos emberként van jelen az életében, eszmélésében, önmaga formálódásában. Néha azért teszünk valami kísérletfélét ennek tudatosítására. Nemrégiben egy komoly családi beszélgetésben azt is boncolgattuk, milyen is a viszonyunk a kereszténységhez, és ezen belül az evangélikus egyházhoz. Arra a nekem szegezett kérdésre kerestem a választ, hogy én, aki az egyházunk megnyilvánulásaira meglehetősen kritikus szemmel, olykor akár kimondott ellenszenvvel tekintek, hogyan kötődhetek a jelek szerint mégis erős érzelmi szálakkal az evangélikussághoz. Ami megfogalmazódott bennem a beszélgetés folyamán, ez volt: minden bírálható közéleti, felszíni és esetleges jelenség vagy épp hiányosság mellett és mögött mégiscsak értéknek, különleges és mással fel nem cserélhető értéknek gondolom azt a magatartást és gondolkodásmódot, amire a protestáns, evangélikus tanítás és hagyomány bátorít, és amit számomra a legplasztikusabban mindig is Zelma jelenített meg (és teszi ezt mind a mai napig, rozoga állapotában is). És amire pusztán ezzel az élénk élt példával tanított: hogy szabad kérdezni és gondolkozni, olvasni, tanulni, kételkedni és agyalni és problémázni az Isten-ügyben is. És nemcsak szabad, de jól tesszük, ha ezt tesszük, hiszen nincs ennél húsbavágóbb kérdés. Aminek felismerése talán épp maga a hit.

Liska Erzsébet tanár

Mester és tanítvány

Személyesen

Hálás vagyok az Úrnak, hogy életem kezdeti, meghatározó szakaszán nemcsak jó tanítókat, de kiváló mestereket is adott mellém. Kezdehetem a sort szüleimmel – ma is érzem a kezemben gyermekorvos édesapám simogató keze melegét, ahogy a csecsemőket babusgatva vizsgálta a rendelőjében. Folytathatom tanárainnal: nemcsak tudást kaptam tőlük, hanem a világra – erre a mi kis világunkra és a tágas végtelenre – való nyitottságot, aztán meg férfias tartást, szociális érzékenységet, ösztönzést arra, hogy az emberek szolgálatára szánjam az életem. Később – immár fiatal felnőttként – újabb és újabb mesterekre találtam, akik okos szavukkal, de leginkább egyéniségükkel, példájukkal egyengették tovább utamat. S ahogy teltek az évek, évtizedek, fájdalmas változás kezdődött. Lassan, aztán egyre

gyorsabban fogyni kezdtek a példaképek, s egyszer csak azon vettem észre magam, hogy – nemzedékemmel együtt – én magam kerültem a mesterek pódiumára. Immár csak emlékként – igaz, máig elevenen ható emlékként – él bennem mestereim példája. Közben pedig riadtan veszem észre, hogy mások, fiatalabbak bennünk keresnek mestert. Akár az elfogadás és követés, akár a kritika és elutasítás módján. Most már látom: könnyebb volt egykor tanítványnak lenni, mint ma mesternek. Egyetlen vigasztalásom: máig is inkább tanítványnak érzem magam, s örömmel fedezek föl és fogadok el új mestereket a nálam fiatalabbak nemzedékében.

Biblikusan

Az evangéliumokat olvasva nem csupán Jézus tanítását és tetteit próbálom egyre jobban érteni és értelmezni. Az is érdekel, hogyan fogadták, milyennek látták őt az emberek, a vele rokonszenvezők és az ellene fordulók, elsősorban pedig tanítványai, leginkább a tizenkettő. Hogyan váltak tanítványaivá? Milyen lehetett az ő kapcsolatuk Jézussal? Mit érthettek ők Jézus tanításából? Különös kapcsolat ez, meghívásuktól Jézus kereszthaláláig, majd a feltámadás és a Szentlélek eljövele után.

Az apostolok Jézus hívására radikális döntéssel, „mindenüket elhagyva” követték őt. Ő pedig nemcsak tanította őket az Isten országának titkaira, de életközösségre lépett velük, sürgette-segítette gondolkodásuk, egész lényük átformálódását. Az evangélisták meglehetősen kritikusan – vagy inkább reálisan? – szólnak a tizenkettő értetlenkedéséről, kishitűségéről. Jézus egyre nyíltabban szolt várható szenvedéséről, kereszthaláláról, feltámadásáról – ők pedig le-leragadtak saját kis horizontjukban, e világi gondolkodásukban. Emberfölöttien nehéz, mégis csodálatos a Jézus-tanítványság – az volt a tizenkettőnek, az ma is: egész személyiségünk átformálódását kívánja.

Nem valamiféle tanár–tanítvány viszony jött létre Jézus és az apostolok között, nem valami rabbiiskolát kellett kijárniuk, hogy aztán maguk is mesterré válva hirdethessék az Isten országát. Hanem abban az eleven, személyes kapcsolatrendszerben kaptak részt, ahogyan Jézus *egy* volt az Atyával. Ahogyan az Atya küldi Jézust, úgy küldi ő az apostolokat. Ahogyan csak azt hirdeti, amit az Atyától kapott, ők sem önállósíthatják magukat: csak a tanítványságban megmaradva tehetnek tanúságot Jézusról, a megfeszített Feltámadotról.

Zárszó

Elfogytak mestereim? Istennek hála, mindhalálig tanítvány maradhatok. Hiszen egy a mi Mesterünk, Krisztus, legnagyobb méltóságunk és feladatunk pedig az, hogy tanítványai vagyunk.

Lukács László piarista teológus, irodalomtörténész, szerkesztő

Mesteremberek

„Mester, melyik a főparancs a törvényben?” (Mt 22,36)

„...és idenyög a Dala-dög,
az éveire mester.”

József Attila: *Egy költőre* (1930)

Akinek hivatása a tanítás (azaz „profi”), jó, ha szeme előtt tartja mindkét mottót. Az első, a Máté-evangélium szövege látszólag az odaadó tanítvány felvilágosításra irányuló kérése, s annak is hinnénk, ha nem ismernénk a kontextusát, hogy valójában egy farizeus beugrató, provokatív kérdéséről van szó. Tudjuk, Jézus habozás nélkül, komolyan válaszolt: a legelső parancs az istenszereteté, s mindjárt követi a második, a felebaráti szeretetre vonatkozó. Ha a farizeusi beugratás sikerült volna, a remélt eredmény olyan rangfosztás lett volna, amilyent a költő idősebb kollégájával szemben kockáztatott meg (és mint tudjuk, megbánt, visszavont: lásd *Magad emésztő...* 1934).

Az újtestamentumi epizódot és a közismert irodalmi konfliktust, amelyeknek tanulsága éppen ellentétes azzal, amit a szövegek első olvasatából nyerhetnénk, az kapcsolja össze, hogy a mester és a tanítvány viszonya bizalom és elfogadás kérdése. A latin *professio* (‘hivatás, foglalkozás’) a *profiteor* (‘vallom magam valaminek’) ige származéka, éppúgy, mint a professzor is. Hogy valakit „többnek”, a maga foglalkozásában „elsőnek” (lat. *magister*, német: *Meister*, amelyben még felfedezzük a *meist* – ‘legtöbb’ számnevet) tekintenek, csak önbevallásának hitelesítő elfogadása alapján lehetséges, és persze csak addig, amíg e bevallás hitele megvan. Mert bármikor megvonható. Lehet persze más kárán is tanulni, de ehhez közmondásosan már nem azonosulás, hanem okos távolságtartás szükséges.

Akit tanításra tanítanak, annak a fejét teletömik mindenfajta célirányos tudással: tanul sokféle praktikus dolgot a gyermeklélektantól kezdve a gerontológiáig, pszichológiát, didaktikát, módszertant és szervezéstant, éneket, zenét, retorikát, pedagógiatörténetet (Karinthy rossz tanulója szerint még osztályozástant is), mielőtt hatósági közegként egy osztály elé bocsátanák. A professzorokat azonban – egyelőre és hál’ Istennek – senki sem tanítja külön erre a szakmára (nincs professzori szak egy egyetemen sem), csak valamilyen tudásra, amelyet át kell adniuk tanítványaiknak. Az igazi tudás így nem valamely közölhető (és épp ezért a lexikonokban és kézikönyvekben is megtalálható) ismeretanyagban áll, hanem abban, hogyan juthatunk mindehhez, hogyan különböztessük meg kritikusan az igazat a hamistól, hogyan gyanakodjunk módszeresen. A legtöbb mester egy korábbi mester famulusa volt, s mesterségét úgy kapta (ahogy mondani szokták: „sajátította el” – mintha lopta volna), ahogyan a céhes kézművesek örökítették át tudásukat.

Legnagyobb szerencsémnek azt tartom, hogy több mesterem is volt, és valamennyien tanítottak nekem olyasmit, aminek hasznát vehettem. Volt közöttük tényleges, öntudatos kézműves is: az egy személyben kőfaragómester és akadémiái szobrász restaurátor Szakál Ernő, aki nélkül fogalmam sem lenne egy középkori szobrász egyszerre praktikus és elmélyült gondolkodásmódjáról. Az egyetemen akkoriban, 1958–1963 között nem is voltak a szakterületemnek oktatói; külsősök tanítottak: Dercsényi Dezső Európára tekintő tágas ismeretanyag kombinatív alkalmazásával, és Entz Géza, aki ezen túl fel is tudott hevülni a régi művészet élményétől. Professzoraimtól sokfélé, sok ellentétest is tanultam: a már pályája végén járó Fülep Lajostól a meggyőződés minden körülmények közötti kimondását. Vayer Lajostól a filológus úgyszólván gyanakvó, a körülményes fogalmazásban is óvatos körütekintését. Ő küldött akkoriban még ritka tanulmányutakra is. Zádor Annától leginkább azt tanultam, hogy az ember szükségképpen sokfélé

tapasztalhat, de mindebből csak a pozitívumokat érdemes számon tartani. Együtt – és azáltal is, hogy szabadon választhattam, melyiküktől mit fogadok el útravalónak – egy barátságosan világban szabadságot, az esztétikai ítélet szubjektivitásában rejlő függetlenséget, egy zárt világban európaiságot nyertem tőlük. Ezek ma is értékek.

Kérdés, hogy az én tanítványaim is kaptak-e tőlem ennyit. Mert „éveimre” én is mester lennék!

Marosi Ernő művészettörténész, akadémikus

Tanítványság

„Ne feledd a magocskát a műanyag pohárban: a gyökerek lefelé terjeszkednek, a növények felfelé, és senki nem tudja pontosan, mindez hogyan van, de valamennyien hasonlóképpen élünk.”

Robert Fulghum

Tanítványok vagyunk.

Pont. Élethosszig. A „jó pap holtig tanul” bizonyosságával állíthatjuk, és szemernyi kétség se legyen bennünk: életünk végéig tanítványok vagyunk. Egy mesteré. A Mesteré.

Tanítványok vagyunk?

Tényleg így van? Valóban így éljük meg? Nem találkozunk sehol sem a „már az óvodában megtanultam mindent, amit tudni érdemes” (lásd Robert Fulghum hasonló című könyve) szemléletével? Nem frusztrálódunk sokszor azokkal az emberekkel magunk körül, akik sohasem kérdeznek, hanem mindig kijelentenek, sőt kinyilatkoztatnak? Nem éljük meg hiányként azt, hogy sokan idővel elveszítik a kérdés csodáját? Valóban megvan bennünk a folyamatos tanulni akarás?

Ezzel az igénnyel nem feltétlenül csak arra gondolok, hogy képezzük magunkat, és x. diplománkat szerezzük meg, hanem hogy nyitottak legyünk az újra. Hogy elfogadjuk azt, vannak területek, amelyeken mások tájékozottabbak nálunk, és jóval otthonosabban mozognak. Milyen üdítő tőlük tanulni! Azt gondolom, hogy Jézus is ezért állítja példaként a gyermekeket az Isten országára való alkalmasság leírásánál. Nem azért, mert ők tökéletesek, tiszták, büntelenek, hiszen az eredendő bűn mindnyájunkra érvényes, hanem sokkal inkább azért, mert bennük még megvan a változás képessége. A változni akarás képessége. A formálódásra való igény, amely szerintem a tanítványság alapja.

Tanítványok vagyunk!

Az előző – kérdező – részben meglehetősen negatív fényben állítottam be a „már az óvodában megtanultam mindent, amit tudni érdemes” szemléletet, holott ha a lényegét nézzük, akkor nagy igazság van benne. Így nem a ténszerűséggel vitatkozom, hanem azzal a sajnálatos változással, hogy nem gyakoroljuk azt, amit ott megtanultunk. Íme, Fulghum felsorolásából néhány: ossz meg mindet másokkal; ne csalj a játékban; ne bántsd a másikat; mindent oda tégy vissza, ahonnet elvetted; rakj rendet magad után; kérj bocsánatot, ha valakinek fájdalmat okoztál; húzd le a vévét; mindennap tanulj, gondolkodj, rajzolj, fess, énekelj, táncolj, játssz, dolgozz egy keveset; ismerd fel a csodát!

Amennyiben ezek szerint tudnánk élni életünket, akkor talán örök tanítványként egy boldogabb világ részesei

lennénk. Még az a szinte már utópiára hajazó állítás is megállná helyét, amelyben az említett könyv így fogalmaz: „Gondold csak el, mennyivel jobb volna a világ, ha az összes lakója süteményt és tejet uzsonnázna minden délután három óraker, aztán pedig fogná a plédjét és szunyókálna egy keveset. És milyen jó volna, ha az összes kormány oda tenne vissza mindent, ahonét elvette, és rendet rakna maga után. És akárhány éves is vagy, még mindig érvényes a szabály: a nagyvilágban fogd meg a társad kezét, és ne szakadjatok el egymástól.”

Ne szégyelljünk tanulni akár az óvodásoktól, akár az iskolásoktól, akár a fiataloktól, akár a munkás felnőttektől, akár a bölcsességben megöszültektől, akár a mesterektől, akár a Mestertől. Mert csak akkor tudunk majd mi is másokat tanítani.

Mesterházy Balázs lelkész

Üres égtől keresztlécig

„Meglesz. Ott lesz az ablakon.
Részekre szabdalt üresség.
Hogy én mit? Mit is szeretnék?
Nem érdekes. Vagy nem nagyon.”

Keresztléc

A felkérést, hogy írjak a *Credo* tematikus számába a mester–tanítvány kapcsolatáról, jóval később kaptam meg, mint ahogy megérkezett. Érthetetlen okból a szemébe dobta a levelezőprogram. Nem szoktam a spamüzeneteket megnézni, az is kivételes volt, hogy valaki kérésére egy eltűnt üzenetet ott kerestem. És erre a kérésre bukkantam. Hogy kerülhetett ez a kérés a szemébe...? – tűnődtem, és válaszoltam a levélre gyorsan – igyekszem megírni, de egyéb határidők is szorongatnak. Miért írok erről ilyen hosszan? Miért érdekes ez? Mert újabb megtapasztalása annak, hogy nincsenek véletlenek. És annak is, hogy mire nem lehet nemet mondani. Mert hajnalig írtam aznap is (határidő!), ájult fáradtsággal dőltem az ágyba. És akkor jött a négysoros. A fenti négy sor. Aki ír, ismeri ezt a helyzetet. A test már nem akar szolgálni, de az agy még dolgozik. Az ólmos lábat rávenni, hogy felemelkedjen, kikászálódni a sötétben a meleg paplan alól, papírt, tollat kotorászni – mert azt is tapasztalat bizonyítja, hogy nincs az az erőfeszítés, amivel reggelig megőrizhetné a verssorokat az elme. A vers válaszvers. Egy mesternek. De erről később.

A Mester bárkit megbízhat, hogy tanító legyen. Hogy menjen, és tegye tanítvánná, akinek van füle a hallásra. Vagy gyógyítsa meg a fülét... Sokáig nem tudtam ezt. Hány és hány tanítóm volt! Egyiket sem a véletlen fújta a közelembé. Tanításaik között vannak nyilvánvaló és rejtett tanítások. Nagymamám számára természetes volt, hogy megtanítsom imádkozni. Számomra nem, mert otthon nem imádkoztunk. Rettentett is az ismeretlenhez, a láthatatlanhoz való beszéd. Anya másképp tanított. Nem sok dolog volt, amiben semmilyen körülmények közt nem engedett. Körülbelül tíz. És ez volt az alap. Hallásunk ebből fakadt.

A másik ember tiszteletét – akárki legyen is, hiszen teremtmény – nap mint nap láttuk a családban és azon kívül is. Tüdőgyógyász nagyapám – az egykori bencés diák – nem tett különbséget ember és ember között. Hosszú éveket

töltött Nógrád megye egy apró falujában a tüdőgyógyintézet igazgató főorvosaként. Beszélgetéseinek hangvétele, hanghordozása, mimikája nem változott, bárkivel is beszélt. Orvos vagy beteg, ápoló, a kazánfűtő Pista bácsi vagy a szomszéd falu harangozója – egyformán tiszteletre méltó volt számára. Lehet, hogy ezt most rossz néven venné. Hogy megírom. Hiszen számára ez természetes volt, nem tekintette erénynek. Ahogy azt sem, hogy – annak ellenére, hogy beosztott orvosai összesúgnak a háta mögött, és élehetetlennek tartják – soha nem fogadott el hálapénzt. A parvenüség minden formája összeegyeztethetetlen volt a személyiségével.

Ahogy a nagymamámnak is. A másíknak. Aki olyan szeretettel és alázattal viselte egész életében a szegénységet, azt, hogy a bablevesbe négy karika kolbász jut, és fejenként öt szem eper az uzsonna, amivel unokáit megvendégeli – hogy az méltóságnak is beillt.

Kik tanítottak még? Például Bach zenéje. Arra, hogy a lélek felemelkedhet, és hogy *van hová* emelkednie. Pilinszky. Gyerekkori élmény. *A kalandozás a tükörben* nem könnyű mese. Bánat lengi be. Bánata nem nosztalgikus, tiszta, mert igaz. A hamis, az illúziókban rekedő, sorvadó világ gyengesége miatt bánatos. Nemes Nagy Ágnes versei szintén megalkudni nem tudó, önsajnálta soha nem merülő világra nyitottak ablakot. És az őszinteségre. Hogy a kételkedést, az Isten hiányát is meg kell vallani.

Az üres ég. Az üres ég.

Én nem tudom, mit is szeretnék.

Talán más nem is kellene,

mint ablakomra egy keresztléc.

Nemes Nagy Ágnes: *Az üres ég*

Azt, hogy a tanítvány átsegítheti mesterét egy-egy kételytől ólmos pillanaton, a fiaimtól tanultam. Amikor anygalt láttak. Az egyik felhőben látta. A másik aranszínben. A harmadik fehér pihében. Hittem nekik.

Mert addigra tudtam már: hogy ki mester, ki tanítvány – nem lényeges. Edény egyik is, másik is. Üzenethordó.

Hitem szerint a válaszvers sem kései. Mert van olyan dimenzió, ahol megszűnnek az idő és a tér korlátai.

Molnár Krisztina Rita költő, tanár

A láthatatlan Mester

Aki tanítani akar, csak okítani fog. Aki tanulni akar, csak rácsodálkozik saját butaságára. A tanító szándékában veszíti el mestersege lényegét, ahogy a tanulót is megtéveszti a szerepe. Ha az a célod, hogy taníts, soha nem éred el. Ha tanulni akarsz, csak jelentéktelen ismeretekhez jutsz. A tudásban nincs számosság, a tudás élmény, amely akkor tárja fel magát, amikor a legkevésbé számíatsz rá. Az igazi mester nem csinál mást, mint menekül a tanítvány butasága elől. Ha mester akarsz lenni, eszedbe ne jusson, hogy mester lehetsz. Ha tanulni akarsz, akkor felejtetni kell megtanulni. Ha már elfelejtettél mindent, akkor kezdődhet a tanulás. Meg kell tanulnod, hogy soha senki nem lehet a mestered. A mestered csak te magad lehetsz. A saját tanítványod te magad lehetsz. De hát mit tanulj, ha már mindent elfelejtettél? A tudás eddig szavakat jelentett, információkat, modelleket, olyan nyelvi építményt, amellyel próbáltál eligazodni a világban. Csakhogy az igazi tudást nem szavak őrzik. A szavak az emlékezés végtermékei. A tudás az, amikor szóhoz sem jutsz. Amikor elkezdesz egyre kevesebbet beszélni. Úgy tartják, aki sokat és inten-

zíven beszél, sokkal nagyobb benyomást kelt a másokban, mint a motyogós, halk szavú. Ez így igaz, de te nem erős benyomást akarsz kelteni a másokban, te a szavak nélkül megszerezhető tudás birodalma felé poroszkálsz. Ennyit tudsz, és nem többet. Mert ha többet akarsz tudni, már visszafordultál. Csak a szavak nélküli tudás ér valamit. Ezért van kevés esélye egy írónak arra, hogy releváns művet hozzon létre. És ezért van nagyobb esélye a képpel és hanggal dolgozó műveknek. Az író akkor válik önmaga mesterévé, ha képes lemondani arról, hogy írjon. Meg kell járnia a hallgatás legmélyebb szakadékait. A szavak nem eszközei az irodalomnak, hanem okai. Ha nem lennének szavak, sokkal könnyebb dolga lenne az íróknak. A legteljesebb szavak nélküli világ a világűr, ahol 3 Kelvin uralkodik, és olyan kicsi a részecskesűrűség, hogy lehetetlenné teszi a hanghullámok terjedését. A világűréről készített filmek legnagyobb hibája, ha megszólalnak a szereplők. Ezért volt hatásos a *2001 űrodüsszeia*. És ezért volt egyben nézhetetlen sokak számára, mert a szavak nélküli tudás birodalmába vezetett. Azzal, hogy most mindezt leírom, és Te olvasod, nem adok át valódi tudást. Mert nem is akarok. Forgatom magam előtt a szavak nélküli világ univerzumát, és meg-megvillan belőle egy-egy esemény, amely ennek az univerzumnak a jelenlétét jelzi. És most elérkeztünk a legnagyobb kihíváshoz, amely a szavak nélküli világ előtt áll. Mit kezdünk az egyetlen könyvvel, amelyet évszázadokon keresztül újra és újra olvas az ember, amelyet újra és újra értelmez, és megpróbál megérteni? Mit kezdünk a Bibliával? Semmit. Ugyanazt kezdjük vele, mint a tudással. Ne akarjuk. Azért olvassuk és értelmezzük újra, mert a szavak nélküli világ egy lehetséges lenyomata. Olyan mű, amely nem a szavaiban lévő tudást közvetíti. Olyan mű, amely a szavain túli tudás birodalma felé inspirál. Az ima: felejtés. Az ima a szavak megsemmisítésének eszköze, hogy elindulj a felejtés útján. Hogy végül minden köddé váljon előtted, és megjelenhessen a láthatatlan Mester. De ha a láthatatlan Mestert Mesternek hívod, elveszíti láthatatlanságát, és egész életedben irányítani fog. A láthatatlan Mester azért láthatatlan, hogy ne kelljen megszólítanod. Ha ezt tudod, még semmit nem tudsz. Tudásod akkor lesz a könyvről, ha már nem olvasod.

Podmaniczky Szilárd író, újságíró, dramaturg

Tanítványnak lenni

Az ember csodálatos agya lehetővé teszi az egész életen át történő tanulást. Több mint százmilliárd idegsejtjével egy életen keresztül információt gyűjt be és köztük válogat, majd az összegyűjtött adatokat rendezi és tárolja. Ez a bonyolult idegi tevékenység a tanulás alapja. Az első tanító a szülő, a család, a közösség, majd a hivatásos tanítók széles skálája következik: az óvónőktől az egyetemi tanárokig. A jó oktatási rendszerben a sorban mindenkinek fontos szerep jut, a diákokat kézről kézre adják. A jó tanító az ismeretek mellett a tanításba beleadja egész személyiségét, a diákokat becsalogatja a tudás birodalmába. Az oktatott tárgy elemeit elhelyezi a világban, a múlt-jelen-jövő ismereteinek és történéseinek a rendszerében. Kedvet csinál a kutatáshoz, segíti a diákokat a megértéshez vezető kérdések feltevésében. Így a tanár–diák kapcsolat egyre inkább személyes elemekkel gazdagodik, így jutunk el a mester és tanítvány viszonyhoz. A tanítás, amely minden szinten hivatást jelent, ebben a kapcsolatrendszerben a hivatás magas fokát jelenti.

A tanítványi lét elköteleződést jelent. A mester körül kialakuló „iskolának” megvannak a szakmai és emberi elvárásai, amelyeknek a betartása és tökéletesítése az alapja az iskola továbbélésének a tanár halála után is.

Életemet határozta meg az a tanítványi viszony, amely az egyetemi előadóterem padjaiban kezdődött Szentágothai János előadásait hallgatva. Minden egyes előadás színpadi teljesítmény volt, klasszikusoktól vett, eredeti

nyelven elmondott idézetekkel, a lényeges pontok kiemelésével, a táblára rajzolt rögtönzött, színes, sokszor a térbeli elhelyezkedését is bemutató rajzokkal, időnként a témához lazán kapcsolódó történetekkel színezve. A sikeres vizsga után jelentkeztem a tanár által megteremtett és vezetett iskolába, az egyetemi intézetbe. Az oktató-kutató intézet életében, még legalsóbb szinten is, ahol a kezdőkkel együtt én is álltam, érezni lehetett a közösség felemelő, bátorító légkörét és a mester, az iskola vezetője iránti tiszteletet. Kinyílt egy világ a kutatásban, az oktatásban, a tanárból kutatásvezető lett, aki kérdezett, magyarázott, részt vett a kísérletekben, türelemmel javította írásainkat, leteremtett az ostobaságok elkövetéséért, és lelkesítő szavakkal nyugtázta a sikeres munkát. Mindig nyitott ajtajú irodájában dolgozva benn élt a laboratóriumok légtérében. – Ezek voltak azok az évek, amelyek során kezdetem tanítványnak érezni magam.

A tanítványi lét a Mester közelében vagy tőle térben távol évtizedeken keresztül folyt és gazdagodott, meghatározta munkámat a tanteremben, kísérletek közben, az intézet élén, az egyetem rektoraként és később miniszterként is. Az általa korábban vezetett intézet igazgatójaként, méltatlan utódként búcsúztathattam a Mestert, és szervezhettem később azokat a konferenciákat, amelyeken a – szinte az egész művelt világra kiterjedő – tanítványi körrel együtt emlékezhettünk rá.

Rendkívüli hatása a lenyűgöző tantermi előadások, a zseniális tudományos kutatások mellett derűs, nyitott lényének, egyenes jellemének volt köszönhető. A háború után, a kommunista terror éveiben, az orvostanhallgatóknak bibliaórákat tartó professzor nem félt a hatalomtól. Később a Magyar Tudományos Akadémia elnökeként, majd az azt követő időkben is – előadásokban, írásokban – számtalanszor bizonyosságot tett hitéről, hiszen maga is *tanítvány* volt. A *Természet Világában* megjelent *Ulyssesként az agy körül* című önéletrajzi írása bevezetéseként ezt írja: „Életem fő célkitűzése és törekvése csak az volt, jó agykutatónak, a 20. század végi értelemben kultúremlernek és a történelmi körülményeink között tisztességesnek, de mindennekfelett kereszténynek maradni.”

Szentágotthai János anatómus és agykutató igazi iskolateremtő tanár volt. Tanítványai közé tartozni egész életre szóló ajándék és kötelezettség.

Réthelyi Miklós orvos, egyetemi tanár

A példa

Máté evangéliumában megtiltja Jézus, hogy tanítványai mesternek, atyának vagy tanítónak hívassák magukat (Mt 23,8–10). Szükség van azonban tanítókra. Ez az evangélium fogalmazza meg úgy a missziói parancsot, hogy tanítsanak minden népet. Nem véletlen, hogy az első keresztény gyülekezetekben az egyik első tisztség a tanítóé volt.

Nem magatartási kódexet adott Jézus, hanem a dolog lényegére tapintott. Egyáltalán nem mindegy, hogy ki és milyen a tanító, de legfontosabb, hogy a fióka megtanuljon szárnyra kelni. Nekem jó visszaemlékezni gimnáziumi tanáiraikra. Czinkotszky Jenőre, aki sokféle okos fortélyt vetett be, hogy megtanuljunk oroszul; Balassa Lórándné Mancsi néniére, akinek óráin versengve oldottuk meg a matematikapéldákat; Szabó Dezsőre, aki a korai ötvenes évek Rákosit és Sztálint dicsőítő versei után a magyar irodalom szépségébe kalauzolt el, és az ötvenfős fiúcsapat osztályfőnökére, Szentes Ervinné Márta néniére, aki csendes szóval és méltányossággal négy éven át készített fel nemcsak kémiai ismeretekre, hanem emberségre is. Már kezdő nagyapák lettünk, de olyan tisztelettel álltunk meg előttük és beszélünk róluk, ahogyan diákkorunkban kellett volna.

Bizonyára sok jót mondtak már tanárokról. Olvashatók kemény elvárások is. Ilyen Spener kis vitairata (*Pia desideria, Istenfélő kívánságok*, 1675), amelyben a teológiai tanárokkal kapcsolatos kívánságait megfogalmazta:

„Itt a professzor urak a maguk példájával nagy szolgálatot végezhetnének (sőt enélkül nehezen lenne remélhető igazi javulás), ha olyan embereknek mutatnák magukat, akik meghaltak a világnak, nem a saját dicsőségükért, nyereségükért és élvezetükre élnének, hanem kizárólag az ő Istenük dicsőségére törekednének mindazokban, amik rájuk vannak bízva, és eszerint állítanak be minden tanulmányukat, könyvírásukat, lekciónkat, kollégiumukat, vitatkozásaikat és intézményeiket. Így a hallgatók szeme előtt élő példa legyen, ami után igazodjék az életük, hiszen olyanok vagyunk, mint akiknél a példa annyit jelent, mint a tanítás maga, néha még többet.” (SPENER 1993, 65. o.)

Hivatalosan mindössze két évig, kényszernyugdíjazásukig lehettem Karner Károly és Sólyom Jenő professzorok hallgatója. Munkásságukkal ismerkedve, velük személyesen találkozva lettem tanítványuk is, akiktől ismeretet, hozzáállást, szemléletet tanultam és szeretnék ma is tanulni. Félreállításukat nem könnyen, mégis keserűség és panasz nélkül viselték, és ezért mártírok utódai ők. Példájukkal is tanítottak. Teológuskorom kezdetétől évtizedeken át voltam hallgatója, tanítványa, majd utóda lettem Pröhle Károlynak, aki a dicséretben pazarló, az elmarasztalásban túlzó nem volt. Mindmáig serkentő emlékem, hogy a doktori vizsga görög nyelvi részén Zsid 5,11–14 szakaszát adta: „Mert mostanra már tanítóknak kellene lennetek, mégis arra van ismét szükségetek, hogy Isten beszédeinek alapelemeire tanítsanak titeket, és olyanokká lettetek, mint akiknek tejre van szükségük, nem kemény eledelre. Aki ugyyanis tejen él, járatlan az igazság igéjében, mivel kiskorú.”

Ha azokra nézek, akiket tanítok, ámulva adok igazat Kierkegaardnak: a Krisztus-hit a teológiai tanárok segítségével és közreműködése nélkül érkezett a világba. A dán filozófus azzal folytatta, hogy viszont az ő tevőleges segítségük és közreműködésük révén szívárog ki belőle (KIERKEGAARD 1998, 123. o.). A Lélek segítségét kérem, hogy ne legyen igaz ez utóbbi állítása.

Hivatkozott művek

SPENER, Philip Jacob 1993. *Pia desideria. Istenfélő kívánságok. Egy ébredés gyökerei*. Ford. Rejtő Mária. Primo, Budapest.

KIERKEGAARD, Søren 1998. *A keresztény hit iskolája*. Atlantisz, Budapest.

Reuss András teológus, tanár

Mestereim, tanítványaim

Egész életünkben tanulunk, s megpróbáljuk tudásunkat átadni gyermekeinknek, unokáinknak és – ha szerencsések vagyunk – tanítványainknak. A szerencsésebbeknek gyermekkoruktól olyan tanítómestereik vannak, akik egész életükben meghatározzák tetteiket, gondolataikat. Első ilyen mesterem: az édesapám, Rónay György haláláig szeretettel és megértéssel irányította lelki fejlődésemet, gazdagodásomat. Hatalmas könyvtárából válogatott koromnak megfelelő olvasmányokat, s esténként, ha ideje engedte, sok mindenről beszélgettünk. Tudta, hogy a nevelés egyik leghatékonyabb eszköze a szép szó, amely mögött tiszta gondolatok rejlenek. Ezek az esti „leckék” és a magyar nyelv tisztelete, megbecsülése belém ivódott, igyekeztem kamatoztatni ezt az örökséget, mert a nyelvhez való hűség a hazához való hűség egyik eleme. Arra is példát adott, hogy a nyomás alatt sem hajolhat meg a gerincünk, elveink és hitünk mellett ki kell tartanunk, a jóhoz hűségeseknek kell maradnunk.

Ezeket az indításokat továbbfejlesztették és elmélyítették kiváló piarista tanárain. Akkor fogalmazódott meg

bennem az elhatározás: egykor én is hozzájuk hasonló, következetes, szeretetben nevelő tanár leszek. Nagy hatást tett rám osztályfőnököm, Gál István, aki a hivatalos tananyagon túl megtanított hazánk valós történetére; Fekete Antal, „Tóni bátyám”, aki a magyar nyelvhasználat tisztaságának apámhoz hasonló őrzője volt; a legendás matematikus, Pogány János – nem mintha e tudományág jelese lettem volna, de – példája megerősített abban, hogy állandóan képeznünk kell magunkat, és amit elhatároztunk, véghez kell vinnünk. Szólnom kell Simon Sándorról, a legendás „Satyáról” is, tőle azt a görög-római szellemiséget tanulhattam, amelynek lényege: szép dolog embernek lenni, ha igazán azok vagyunk.

Az egyetemen megbűvölt Bóka László iróniával palástolt tárgy- és ifjúságszeretete és az elvei mellett szilárdan kitartó Ritoók Zsigmond, akit pontosan ezért penderítettek ki a görög tanszékről. Szathmári István – most köszöntöttük 90. születése napján – három évig oktatott a magyar beszédstílus szépségére és eleganciájára, s mellette legendás nyelvészek, Pais Dezső, Bárczi Géza neveltek a hagyomány megbecsülésére.

Tamás Alajos, a Kapisztrán kórus és zenekar akkori vezetője vezetett be a zene világába, akkortól lettem az oratóriumok és zenekari misék életre szóló rajongója. A zene az a művészeti ág, amely felröptet a valóság fölé. Egy Bach-passió vagy Mozart *Requiem*jének hallgatása közben mintha a mennybe pillanthatnánk egy kulcslyukon át. Kollégáim – szorgalmuk mindig például szolgált – sokszor feltűntek a Mátyás-templomban, ahol Bárdos Lajos, majd utódai vezényelték Mozart és Haydn miséit.

Így, ilyen előzmények után kezdtem tanári pályafutásomat Bicskén az általános iskolában. Volt tanítóképzőt végzett kollégáimtól, Szabó Györgytől, Kósa Dezsőtől és a többiektől tanultam meg, hogyan lehet felnyitni és ideálokkel telíteni a gyerekek – köztük a roma gyerekek – lelkét. Ez a nevelő nagy feladata, amelynek teljesítése igazi örömet és boldogságot ad. Ebben a folyamatban összecsiszolódunk, ők is tanulnak tőlem, én is tőlük. Így van ez ma is, amikor 80 felé közeledve még mindig taníthatok az egyetemen. Közben egy-egy mozdulatnál, szónál, gesztusnál döbbenek rá, hogy a legtöbbet mégis a feleségemnek köszönhetem, hiszen a kölcsönös szeretetnél nincs hatékonyabb nevelő erő.

Rónay László író, irodalomtörténész, szerkesztő

Mester, mesterség, mesterséges

A magyar nyelv jól elkülöníti a Mesterhez kapcsolható fogalmakat.

A mester – ha kijön, és megszereli a vízvezetékot, mesterségét gyakorolja, körülményei nem mesterségesek, és remélhetőleg ő maga sem mesterkél.

Ám a Mester, ha közénk érkezik (nem jön, érkezik), sosem mesterkél, hanem természetes és nincs mestersége, sem foglalkozása; elhivatása van. Azt gyakorolja, de nem foglalkozásszerűen. Belülről, természetesen. Nem könnyű lét a Mester-ség.

Ez a kis nyelvi-lelki bevezető azt szolgálta, hogy neki merjek kezdeni az élet egyik nagy témájának s egyben kérdésének is. Ki, mi a mester, kik és mik a tanítványok?

A mi európai-nyugati kultúránk adta beidegződések nyomán csakis Krisztust és követőit tudnám, tudnánk elsőnek megnevezni. De hiszen így is lehet, lehetett, s ennek tükrében minden más, mindenki más, aki mesternek nevezetik, csak halvány utánzat.

Persze a keleti kultúrák mesterei, zen és iszlám, hindu és szanszkrit mesterek sem voltak alább – ha a megváltás kicsiny fényét át tudták adni a tanítványnak.

Mesterré lenni nem gyakorlás, nem szándék vagy elkötelezettség kérdése. Azzá válhat, akit valódi, mély hite és az e hitet vállalni tudók azzá emelnek.

A hitetlen hívók baja épp a szkepszis, a rossz tapasztalatok évezredes kísértései, melyek a talán valódi Mestert is megkérdőjelezhetővé teszik.

A Mágus és a Mester összecsapnak bennünk, a Varázsló, Prospero el is törli pálcáját, az igazi Mester továbblép.

Van azonban egy másik síkja – kétségkívül alacsonyabb fokon – a mester és tanítvány viszonyának. Ez nem más, mint a tanár és diák, professzor és tanítvány viszonya.

A hétköznapi szintjén ez legalább oly emelkedett és erős kapocs lehet, mint a fentebb említett spirituális kapcsolat. Mester itt sem kinevezés, kijelentés és bejelentkezés útján lesz valaki; azzá emeli hitelessége, empátiája, őszinte személyisége, eltökéltsége, hogy tudását minden részletében át kívánja adni azoknak, akik ezt igénylik. A tanítvány maga választja meg mesterét – s ha rosszul választ, továbbmegy. A tanár sosem mágus, el nem varázsol, nem bűvészkedik a tudással, tudásával.

Nehéz ezt a fajta mester-séget megtartani. Aki erre törekszik, rögvést el is veszíti. Nem lehet „izomból” profétálni, egyáltalán a tanítás nem jövendölés, nem is a tudás felsőbbrendűségének felsőbbrendű hirdetése. A tudásátadás egyszerű, észrevétlen és ezért rendkívül érzékeny – érzéki folyamat. S az, akit a többiek mesternek tartanak, talán észre sem veszi, milyen szerepbe került, ő csak tanár, s diákjaival él, nekik segít.

Lehet, bizony nagyon gyakran előfordul, hogy az ifjú tanítvány hirtelen mesterré növi ki magát, s mestere akkor visszavonul. (Szép történet a Vasari által leírt Verocchio–Leonardo viszony, amikor a tanár, a mester az ifjú Leonardóban nem a riválist, hanem a jövendő nagy alkotót vette észre, s visszavonult a festéstől.) A tanítvány ugyanakkor meg is küzd mesterével, le is győzi, hogy átvehesse szerepét. Persze a győzelem képletes, a mester visszalép, teret enged, s épp ez teszi őt naggyá. (Markó Iván Szamuráj-ballettje épp ezt a nemes küzdelmet táncolta el egykor felejthetetlenül.)

Eltávolodtam volna a tárgytól? Talán nem is annyira. A spirituális és a nevelő mester, az életre hívó, életet – új életet – adó, a szakmát, szellemet, létformát mutató egy és ugyanaz. Az egyik a hétköznapi sűrűjében, a másik talán égi magasságokban küzd tanítványaival. Tud valamit, de nem magának tartja meg. A Tudást – amit a Mester ismer – sem átadni, sem befogadni nem könnyű feladat. Meg kell harcolni érte.

Sinkó István festő, tanár

Kitől mit

A család volt az első mesterem. Édesanyámtól tanultam az otthonteremtés örömét, a süteményillat varázsát, a nőiség fortélyait és rítusait, anyai nagymamámtól a kertészkedést és a feltétlen szeretetet, anyai nagyapámtól az önfeledt játékot. Édesapámtól a növények tudományát, a szóbűvészkedést, a fejből-szívből mondott versek csodáját, apai nagyapámtól a nyelv szolgálatát, a szigorú munkamorált, a könyvtár és a dolgozószoba szentségét, apai nagymamámtól a férj munkája iránti odaadást, a hétköznapi megédesítését, a titkos humort.

Az iskola a második mester. Kolozsvár, hetvenes évek, négyszáz éves skóla, több száz éves boltívek, falak. Negyvenhat elsős egyetlen osztályban, hogy tanulhasson minden magyar gyerek. A tanító néni szigorú szemüve-

ge, félelmetesen suhogó mutatópálcája, kedves szavai a szünetben, amikor átmenetileg nem volt tétje semminek. Hátrattett kézzel ülni – azóta tudom, hogy mennyire lehetetlen moccanás nélkül figyelni. Később a vadságig lendületes tanárok, akik mindent megtettek, hogy ne kerüljünk hátrányba a román oktatási rendszerben. Tízszer olyan jól kell teljesíteni, mert magyar vagy – ez volt az üzenet. Megtanultam ha nem is szeretni, de becsülni a matematikát és csodálni a fizikát. A Farkas utca csendje, ahogy végiglebegünk rajta tornaórán – megkerüljük a Szent György-szobrot. Itt tanult édesapám. Itt tanított Áprily. Innen temették a nagyapámat, a református templomból a Házsongárdig tartott a többzetes néma tüntetés, a temetési menet. A gyásztól is tanultam. Alázatot, erőt, a csend forradalmiságát.

A harmadik mester a diktatúra. Az összeszorított száj, a lenyelt szavak, a katonai drillek, a titkok és hazugságok. Semmi sem igaz, amit látunk, sem az újság, sem a tévé nem mond igazat. A félelem görkse. A nélkülözés találékony-sága. Örülni a kevésnek. Órákat állni sorba, aztán fulladozva menekülni ki a hirtelen meglóduló, kíméletlen tömegből. Sóvárogni a hús után. Megtanulni, mi az a vágó: ennivalók, könyvek, elérhetetlen tárgyak után.

A negyedik mester az áttelepülés. Hazát váltani, bár nyelvet nem. Itt nem értik, ki vagyok. Magamnak kell újra összeraknom magamat. Előbb egyedül, aztán – azóta is – párban.

Az Eötvös Collegium az ötödik mester. Az épület, a kert, az *Athéni iskola* reprodukciója a folyosón. A hatalmas könyvtár porszaga, csendje, napsütötte és sötét terei, paradicsomi verskutakodások színhelye. (Vizsgára tanulás közben: egy óra tanulás, tíz perc olvasás egy ismeretlen kötetből.) És a tanárok! A kilencvenes évek elején még mindenki hitt, mindenki a rendszerváltás csalóka lázában égett. Mi voltunk az első szabad generáció. Minden tanárt felsorolhatnék, még olyat is, aki vaskalaposságával bennünk már mosolyt fakasztott, mégis tanultam, tőle is. A legfontosabb tanárom mégis Géher István és Lator László volt. Nekik köszönhetem, hogy költő és műfordító lettem, ők biztattak, segítettek, terelgettek, ha kellett, előszót és ajánlást írtak, szót emeltek az érdekemben. Meghallgattak és elolvastak. Kérdezve neveltek, soha nem számonkértek, mindig a tudásra voltak kíváncsiak, a tanultak kreatív használatára. Provokáltak és a határaitam feszegették, kifordítottak-befordítottak, nem kíméltek, mégsem aláztak meg soha, és mindig teljes erőből odafigyeltek. Minden tanár legenda már, aki engem tanított, az egyetemen és a Collegiumban: Takács Ferenc, Margócsy István, Nádasdy Ádám, Péter Ágnes, Rónay László, Király Gyula, Dávidházi Péter, Ferencz Győző, és mondhatnám tovább a névsort. Igazi nagy generáció.

A kollégiumi társak és a költőbarátok is mestereim voltak – mesterei voltunk egymásnak. Irodalmi összejárá-sokban, folyosói beszélgetésekben, konferenciákon vagy felolvasásokon, mindig tudtunk tanulni egymástól. Ez volt az első sorozatos kölcsönösség az életemben – de nem az egyetlen, mert a mesterem a férjem is, Dragomán György – az életvezetés fegyelmében és az írásban egyaránt; de erről most ne többet. És aztán a festők meg a zenészek, főleg a dzsessz-zenészek. A szabadság fegyelmét, az érzékek tisztaságát, a magány fontosságát, a közösség erejét tanulom tőlük ma is.

Az örök mesterek pedig a könyvek. Mindig épp az, amit olvasok. Mindenből lehet tanulni, és kell is. A legjobb, ha elfelejtem, hogy tanulni akarok, és egyszerűen csak átengedem magam az olvasásnak. Ha nem harcolok a so-rokkal, hanem sodortatom magam. Ha olyan lesz az egész, mintha egy természeti erőt hagynék működni. Amikor nincs szükség mesterre és tanítványra, mert nincs többé különbség felnőtt és gyerek között. Nincs szükség falakra és határookra – azt érzem, hogy egy vagyok a szöveggel. Hogy egy a világ, egyik vagyunk valamennyien.

Szabó T. Anna költő, műfordító

Őrangyalok

Mindig megdöbbenek, ha arra gondolok: mennyire más ember volnék most, ha nem találkozom gyerekkoromban empátikus nevelőkkel, tanárokkal, akik értelmes célt adtak az életemnek, és segítettek kilábalni konfliktushelyzeimből. Nekik köszönhető, hogy úrrá lettem érzelmi hiánybetegségeimen, és nem siklott félre az életem.

Noha igazi „szerelemgyerekként” születtem, csak vasárnaponként lehettem együtt látástól vakulásig dolgozó szüleimmel; hét közben nagymamám gondjaira bízva cseperedtem. „Mamuka” ideális pótanya volt, de amikor két éves koromban megszületett a húgom, engem a féltékenység és a kiátkozottság érzése kerített hatalmába. Az egész család a kistestvéremet ajnározta, míg rólam szinte elfeledkeztek. Nagymama velem is igyekezett törődni, de az újszülött ellátása nagy teher volt számára. Őt akarták kímélni a szüleim, amikor engem – korengedmény-nyel – beadtak az óvodába, ahol csupa idegen, nálam idősebb és harciasabb gyerek közé kerültem. Elmenekültem előlük a sarokba, ahol egy összkomfortos babaszoba várt rám, s attól fogva egész nap a gondoskodó anyuka szerepét játszottam „gyermekeimmel”.

Már az első napon fölfigyelt rám az egyik óvónő, Orsi néni: a „védőangyalom”. Ha észrevette, hogy fiútársaim – akiket bosszantott elkülönülésem – meg akarják zavarni a babaszoba rendjét, rögtön közbelépett, és odébb parancsolta a rombolásra kész, önjelölt „papákat”. Így lett második otthonom az óvoda, benne az újabb anyapótló, szeretett lénnel. Gyötrelmes nehezen váltam meg tőle, amikor beírtattak az iskolába – ahol minden másképp volt, mint amit az előző négy év alatt megszoktam. De ahogy telt az idő, s megtanultam összeolvasni a betűket, az elhagyatottság érzését fölváltotta a megismerés vágya. Tanáraim értékelték tudásszomjamat, és a sikerélmény eloszlatta bennem a magányérzet görcseit.

Tizenhat éves koromban kerültem igazán bajba, amikor lázadozni kezdtem szüleim túlzott szigora miatt. Eltiltottak mindentől, amitől egy bakfis kicsit már „nőnek” érezheti magát: a divatozástól, az esti kimaradozástól, a szemfestéstől – pedig a feltűnési viselkedés a kamaszkorban természetes jelenség. A felnőttek féltése azonban gyanakvásban, bizalmatlanságban nyilvánul meg. Nekem sem hitték el a szüleim, hogy ártatlan szórakozások (esti mozi, barátnőzés) vagy a színjátszóköri próbák miatt maradozom ki olykor. Napirenden voltak a veszekedések, míg nem elhatároztam: feleségül megyek az első szimpatikus fiatalemberhez, aki hajlandó a „leányszöktetésre”, hogy végre a saját életemet élhessem.

Ekkor lépett közbe újra, szokatlan alakzatban, az őrangyalom. Osztályfőnököm – aki félelmetes szigoráról és maximális elvárásairól volt híres – észrevette, hogy bajban vagyok, s egy bizalmas beszélgetés során eltérített örült tervemtől. Rávetett, mi vár rám, ha kimaradok a gimnáziumból: érettségi nélkül nem jelentkezhetem álmaim főiskolájára, s búcsút mondhatok színészi terveimnek. Meghatódtam a megközelíthetetlennek hitt tanár úr féltő szeretetétől. Az ő hatására tanultam meg türelmesen kivárni mindennek az idejét, s uralkodni az ösztöneimen.

Nem sejtettem, hogy egyszer majd megöröklöm a szerepét. Pedig így történt: főiskolai tanárként bizalmas „őrangyali” funkciót is betöltöttem, amikor beilleszkedési és önértékelési zavarokkal küszködő tanítványaim lelki tanácsért fordultak hozzám. Azóta ifjú barátaim közé tartoznak, s büszke vagyok rájuk, mert elérték, amit akartak. Meggyőződésem, hogy a náluk fiatalabb útkeresők már bátran rájuk bízhatják magukat.

Valachi Anna író, irodalomtörténész

Foglalkozása: tanítvány

Tanítványok vagyunk? Mindenkinek voltak, vannak tanárai. De vajon képesek vagyunk-e igazi tanítványokká válni? És ugyanakkor: a tanárok mesterré. Azonban most ne őket bántsuk, ne az ő mély és sekély motivációikat keressük, hanem a tanítványokét. Tanítványnak lenni megtiszteltetés. Ha valaki tanítványául fogadja az embert, akkor azt ígéri, hogy átadja mindazt, amit tud, vagyis lehetőséget kínál rá, hogy az ő révén még egy kicsit feljebb juthassunk. Hogy átlépjük rajta. Hogy továbblépünk. A tanítvány elhasználja mesterét, de gyakran mégse lesz több, különb. A mestert fölfalják a tanítványok, köretnek időt esznek mellé, így van ez rendjén. Hogy miért van így rendjén, azt a rend teremtetőjétől kell megkérdezni. Mért van az, hogy a tudás átadható, de a bölcsesség nem, az ismeret átadható, de a megérezés nem? A tárgy átadható, de az emlék nem. A tanítvány óhatatlanul elveszít valamit. Azért leszünk a tanítványai valakinek, hogy vállaljuk, eleve kisebbek maradunk nála. A rossz tanár ellenőrzése alá vonja a tanítványokat, hogy ne lehessenek szertelenek, és hirtelen túl ne nőjék. A jó tanítvány tudja, amit tanulni fog, érzi, ami holnap fog fájni neki. A jó tanítványtól titokban tanul a mester, nyilvánosan pedig meghallgatja és megdicséri.

A tanítvány tükröt tart a tanár elé, és minél inkább torznak és hamisnak érzi a tanár ezt a tükröt, valójában annál pontosabb. Az igazi mester tanítványai maguk is mesterek. Lehet-e tanulni egy tanártól, lehetséges-e követni egy mestert? Ha a tanár csak a megtanulhatót mondja, még csak nem is jó tanár. Ha a megtanulhatatlan is a birtokában van, akkor nem lenne szabad tanárnak állnia, hanem mesterként kéne tevékenykednie. Van kétfajta mester. Aki valaminek a mestere, és aki csak úgy mester. A mások megértéséé. A világé. Ha ezek közül valamelyiknek a tanítványai leszünk, sok izgalmas dolog vár ránk. Ha a mesterünk valaminek a mestere, akkor nehéz tanulás következik, és örök gyanakvás, hogy kísérletünk eleve kudarc. Ha magának a mesternek a tanítványai leszünk, akkor könnyedén magunk fölé emelkedhetünk, de közben akár el is veszíthetjük magunkat. Ha valaminek az egyik mestere akar erre az önelvesztésre rábeszélni, akkor kártékony, rossz mester, ne legyél a tanítványa! Ha maga a mester... nem, ez lehetetlen, a mester nem beszél rá semmire, hagyja, hogy mi beszéljük rá magunkat az ő jelenléte miatt a jóra. Ha igazi tanítványok vagyunk, ez a rábeszélés sikerül.

Aki egyszer tanítvány volt, az élete végéig képes lesz tanulni. Aki élete végéig képes tanulni, attól tanulni kell. Tanulni nem a mestertől, hanem egy jó tanítványtól lehet. A mesterektől elhagyatva, de erősen inspirálva tanítványok próbálják tanítani a taníthatatlant, és tanulják a taníthatót. Aztán fordítanak egyet, és tanulják a tanulhatatlant, de tanítják a tanulhatót.

Volt olyan mesterem, akitől beszélni tanultam, és csak hallgattam közben, volt olyan, akitől írni, és csak beszéltem közben.

Nevetségesen kevés dologra tanítottak valaha is, még kevesebb dologra tanítottak meg. A többire úgy kellett rájönnöm vagy lenéznem a többiek mozdulatairól. Én bárkinek a tanítványa leszek egy röpke negyedóra alatt, és nem érzem, hogy hűtlen lennék a mestereimhez. De a hűség ez ügyben csak alig-alig követelmény. Elárulni nem szabad őket. Bár akkor amúgy is magunkat áruljuk el.

Vörös István tanár, költő, műfordító